

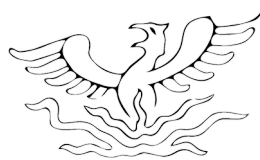
TIDSSKRIFTET FØNIX

Vildgæs?

Anmeldelse af Eduard Thurneysen: *Dostojevskij*

OLE LYNKVÅG
Cand.theol.

FØNIX ÅRG. 2021, s. 305-309

Dette værk er licenseret under en Creative Commons-licens
CC BY-NC-ND 2.5 DK

www.foenix1976.dk

ISSN 2446-175X

Vildgæs?

Anmeldelse af Eduard Thurneysen: *Dostojevskij*.
Forlaget Multivers 2021.

Med oversættelsen af Eduard Thurneysens bog om Dostojevskij er der ved Rasmus Vangshardts kyndige hånd blevet tilføjet et værk til den danske litteratur af en ikke ringe både historisk og almenmenneskelig interesse. Hvad det historiske angår, har det især været forbløffende for mig ved læsningen af bogen at blive opmærksom på mangfoldige punkter, hvor Tidehvervsfaderen K. Olesen Larsen må antages at have overtaget for ham meget væsentlige tanker fra Thurneysen. Til eksempel kan nævnes den følgende tanke hos Thurneysen: "Det dennesidige kan og skal elskes i hele dets dennesidighed, hvor det erkendes som sådan, og netop for dets dennesidighed skal det *ikke* forkastes, fordi der just i dets dennesidighed ligger en henvisning til den evighed, der omspænder alt tidsligt og forfængeligt".

Hvad angår den almenmenneskelige interesse, så må man sige om *Dostojevskij*, at den er en bog, der med megen velvilje griber fat i læseren og i et lettere eksalteret, men venligt toneleje pånøder ham det evangelium, som forfatteren finder udtrykt i Dostojevskijs forfatterskab. Man mærker tydeligt, at der er noget på spil for Thurneysen, at hans hjerteblod er i bevægelse. Og der *er* også noget på spil i bogen: Findes der et lys, som slet ikke er afhængigt af os, men som alene er Guds lys; eller findes der bare vores eget lys?

Dét, som Thurneysen finder hos Dostojevskij er en gennemført bekræftelse af, at der findes et sådant lys, som alene er Guds. Så langt, så godt. Det næste spørgsmål er så, hvilken betydning dette lys kan have i og for menneskers liv. Thurneysens svar på dette spørgsmål er særdeles kritisabelt.

Guds lys lader sig ifølge Thurneysen ikke sådan se i det bedre borgerskabs trygge sfære. Som udtryk herfor, har han som indledning til bogen sat følgende citat af Kierkegaard:

"Hvis Experimentet har gjort noget Indtryk, da maatte det være som naar den vilde Fugls Vingeslag, ved at høres over Hovedet paa de Tamme af samme Slægt, der leve betryggede i Virkelighedens Tilforladelighed, uvilkaarligt bringer disse til at slaae med Vingerne, fordi dette Vingeslag paa eengang er Ængstende og dog ogsaa har noget Tiltrækkende".

Her vil jeg gøre opmærksom på et afgørende misforhold: Skønt Thurneysen og Kierkegaard formentlig forstår nogenlunde det samme ved *de tamme fugle*, nemlig forstenede spidsborgere, så er jeg ikke sikker på, at de forstår det samme ved *de vilde fugle*.

I Thurneysens fra Kierkegaards divergerende opfattelse af, hvem der er *de vilde fugle*, deri ligger svagheden i hans bog om Dostojevskij.

Hvad Kierkegaard forstår ved en vild fugl kan man fx blive nærmere bekendt med ved at læse den tredje del af *Stadier paa Livets Vei*, som er det "Experiment", der henvises til i citatet fra indledningen til Thurneysens bog. Eksperimentets vilde fugl, dagsbogsskriveren *quidam*, giver følgende forklaring på, hvorfor han brød sin forlovelse: for at være ideen og sin religiøse eksistens tro. Og i en af sine egne dagsbogsoptegnelser fra slutningen af sit liv skriver Kierkegaard: "Vistnok er den sande Christen, hvem Aanden er over, forskjellig fra det almdl. Msk. som Vildgaasen fra de tamme Gjæs". For Kierkegaard er en vild, ikke-spidsborgerlig fugl altså et i sandhed kristent menneske, et menneske, hvis kærlighed til Gud er en endnu dybere lidenskab end selv den unge, naturligt elskende piges, der også med sin kærlighed er langt fra spidsborgerlig forstening.

Hvad forstår så Thurneysen ved en vild fugl? Jo, den vilde fugl, som Thurneysen først og fremmest tænker på, det er jo Dostojevskij selv. Og hos de personer, der befolker Dostojevskijs værk, finder Thurneysen en mørk og gådefuld natur, en gloende flamme fra det urmenneskelige liv.

Det vil sige: Kierkegaard bruger den vilde fugl som et *billede* på det religiøse, kristne menneske, der lever sit liv ud fra helt anderledes kategorier end den trygge bedsteborger. Men hos Thurneysen er det bogstaveligt talt *vildskaben*, der karakteriserer de mennesker, der lever ude på den grænse, hvor man kan komme til at stå overfor den virkelige Gud.

Visse steder i bogen kommer den stilfærdige spidsborger Thurneysens fascination af det bestialske menneske til at fremstå en anelse komisk, især det sted, hvor han omtaler Stavrogin (!) som en af heltene i *Onde ånder*. Noget sådant har ikke været Dostojevskijs mening, og han har overfor ærkeskurken Stavrogin netop sat helten Shatov, dog: Dostojevskijs helte er aldrig synderligt kraftfulde, ikke engang den ellers kolossalt elskelige Aljoshka og da slet ikke den forvirrede og kun til dels elskelige Fyrst Myshkin, men helte er de dog. I *Thurneysens* univers *findes* der slet ikke helte, men kun uendelig afstand mellem Gud og mennesket. Og "heltene" er følgelig dem, som på grund af deres grænseløse ondskab er mindst i fare for på nogen måde at kunne befinde sig i nogen som helst form for fællesskab med Gud.

Der er en ret overraskende detalje, som er indeholdt i Thurneysens kristendomsforståelse. Denne detalje er, at det kristne liv for Thurneysen egentlig intet andet er end *oplevelser og erfaringer*: ”Og som blomster visner de også igen, disse oplevelser og erfaringer [af Guds gennembrydende lys]. Det kommer ikke til nogen foregribelse af Gudsriget, ikke til nogen videreførende religiøs bevægelse”. Her synes Thurneysens læsning af Dostojevskij igen at blive en anelse inadækvat, hans teologiske framework tager overhånd; mon ikke der hos fx Zosima og Aljosha kan siges at være tale om en ikke uvæsentlig ”videreførende religiøs bevægelse”.

Her er i øvrigt en interessant forskel mellem Thurneysen og K. Olesen Larsen: For Thurneysen er mødet med Gud en *oplevelse*. For K. Olesen Larsen er mødet med Gud noget, der kalder på menneskets *afgørelse*, skønt K. Olesen Larsen så i tråd med Thurneysen ikke har villet gøre noget ud af *den videreførende bevægelse* fra menneskets afgørelse.

Samme sted, som Thurneysen skriver om oplevelser og erfaringer, skelner han mellem omvendelsen til Gud henholdsvis som ”det sidste, øverste trin, som mennesket på den religiøst-moralske trappes muligheder under anspændelse af al kraft lige netop formår at klatre op til” og så som ”det første trin på den allerede betrådte vej til frihed, som bliver synlig der, hvor man har fået blik for de guddommelige muligheder i livets dynd”. Det er det sidste, som Thurneysen anser som det sande. Men hvordan kan der være tale et første trin på nogen vej, når oplevelserne og erfaringerne visner igen og det ikke ”kommer til nogen videreførende religiøs bevægelse”?

Mødet med Gud er hos Thurneysen en *oplevelse* i så rendyrket forstand, at det slet ingen betydning kan få for mennesket ud over selve oplevelsen. Sigrid Undset har i modsætning hertil (i *Den brændende busk*) beskrevet, hvordan mødet med Gud bliver en del af éns fortsatte eksistens på jorden:

”Under overflaten i ham selv vilde der altid være et dyp som ingen forstyrrelser nådde ned til. Frykt og uro og forbitrelse kunde jage hverandre på overflaten. Men kjærlighet kjentes som noget tungt der sank og sank --. For resten så var jo alt slikt bare billeder – enten en tenkte sig sjelen som et hus med rum innenfor rum og et innerste kammer der Gud er, og jeg’et som engang har funnet inn dit, dør og bliver vakt tillive igjen og er blitt noget annet enn det var, om det aldri så meget må gå tilbake til sin hverdag og leve den igjen. Eller en tenkte sig som en sjø, med overfladen rørt av alle vær og vinder og dype steder hvor det alltid er stilt”.

I begyndelsen af sin bog citerer Thurneysen Dimitrijs ord i slutningen af *Brødrene Karamazov*:

”Aljosja. I de sidste to måneder har jeg følt, at et nyt menneske var vokset frem i mig. Jeg har båret på det i mit indre, men det var aldrig kommet frem, hvis

ikke dette tordenslag havde truffet mig [...] *bare det nyopstandne menneske ikke vil forlade mig!*" (min kursivering).

Thurneysen citerer disse ord, men hele resten af bogen er en lang hæv-delse af den mening, at kristendom går ud på, at det nyopstandne menneske aldrig kan være noget blivende i et menneske.

Gud må for mennesket ikke være andet end et spørgsmål, Gud må for mennesket ikke være andet end et forsvindingspunkt i det hinsides, mødet med Gud må aldrig blive et "næstsidste øjeblik", sådan skriver Thurneysen.

Som antydet i begyndelsen, så forstår jeg godt Thurneysens ærinde i *Dostojevskij*: at understrege, at der findes et lys, som slet ikke er afhængigt af os, men som alene er Guds lys. Men denne tanke er løbet af med Thurneysen, og har fjernet ham fra kristendommens lære om inkarnationen og i det hele taget fra Det Nye Testaments lære om det kristne liv. I Bjergprædike-nen siger Jesus: "Således skal jeres lys skinne for mennesker, så de ser jeres gode gerninger og priser jeres fader, som er i himlene". Og Paulus siger til efeserne:

"I skal ligne Gud som hans kære børn og vandre i kærlighed, ligesom Kristus elskede os og gav sig selv hen for os som en gave og et offer til Gud, en liflig duft. Men utugt og al slags urenhed og griskhed må end ikke nævnes iblandt jer; det sømmer sig ikke for hellige. [...] For engang var I mørke, men nu er I lys i Herren; lev som lysets børn, for lysets frugt er lutter godhed, retfærdighed og sandhed; lad kun det gælde, som behager Herren, og tag ikke del i mørkets frugtesløse gerninger, men afslør dem".

Javist findes der kun ét sandt lys, nemlig Guds lys, men dette lys *virker* i mennesker, sådan som Jesus siger i Bjergprædikenen: mennesker priser Gud, når de ser de kristnes gode gerninger, fordi de i disse gerninger ser Guds gerninger. Vi kan huske på Paulus' ord til galaterne: "Jeg lever ikke mere selv, men Kristus lever i mig", og vi kan huske på, at iflg. Paulus, så er det netop Guds søns ånd, der i vores hjerter råber: Abba, fader!

Jeg vil nu, idet det fører mig til afslutningen, udtrykke min undren over, at Thurneysen i forbigående klandrer sin landsmand Gottfried Kellers værker for at være for sunde og dermed urealistiske. Hvem som har læst Gottfried Keller vil dog komme på, at han viger tilbage fra menneskelivets dybere vanskeligheder? En roman behøver ikke at lade sine hovedpersoner stå tilbage som "afklarede og renskurede personligheder" (s. 46) bare fordi romanens personer ikke er vanvittige mordere.

Er det egentlig ikke lige så imponerende, hvis en romanforfatter kan komme ind til kernen af menneskelivets vanskeligheder uden at behøve at ty til de alleruhyligste forbrydelser som kontekst? Til sidst i Kellers dan-nelsesroman, *Den Grønne Henrik*, står der om en af de kvindelige hovedper-

soner: ”Hun døde under en epidemisk Børnesygdom, da hun med hjælpsom Haand trængte ind i nogle Fattigfolks Huse, som vare overfyldte med syge Børn og afspærrede af Lægerne”. Det er netop det sande anti-spidsborgerlige: selvopofrelse. Dostojevskij har også været opmærksom på selvopofrelsens afgørende betydning. Men det er Thurneysen ikke.

Det vidtfavnende efterskrift, som Vangshardt og Bent Flemming Nielsen har skrevet til den danske udgave slutter efter min mening i en helt anden tone end Thurneysens bog. Vangshardt og Nielsen slutter med Aljosjas ord til sidst i *Brødrene Karamazov*, hvor Aljosja formaner sine unge venner til ikke i fremtiden at blive sådan at de ler ad dem, som siger ”Jeg ønsker at lide for alle mennesker”, og håner dem med en ond latter; de unge venner behøver ikke at være angste for at blive sådan, når de blot er beredte til at gøre det, ”som er godt og rigtigt”.

Thurneysen derimod, understreger til sidst i sin bog, at der fra Dostojevskijs værk aldrig udgår en opfordring til martyrium, og tilføjer så, at Dostojevskij til gengæld igen og igen opfordrede mennesker til at blive som børn. Det er virkelig meget sigende: Afslutningen på *Brødrene Karamazov*, hvor børnene formaner til ikke i fremtiden at blive sådan at de ler ad dem, som siger ”Jeg ønsker at lide for alle mennesker”, og så Thurneysen, der i samme åndedrag, som han fremhæver fraværet af en opfordring til martyrium hos Dostojevskij, understreger, at han igen og igen opfordrede mennesker til at blive som børn.

Hos Thurneysen forstås evangeliets fremhævelse af det at stå på barnets plads foran Gud sentimentalt: Børnene ”står stadig forsvarsløse i mødet med livet”. Mon ikke Kierkegaard er tættere på Dostojevskijs opfattelse i *Brødrene Karamazov*, når han i journalen NB18:85 skriver:

”Enhver, der veed nogen Beskeed om Msk-Livet, veed ogsaa meget godt, at vi Alle som Børn have Indtrykket af det Ophøiede, – men at vor Ulykke er, at naar vi ere blevne 25 Aar gamle saa have vi allerede lært at smile ad dette Barndommens Indtryk som af et Phantasterie, Noget der ikke passer ind i denne Verden, Noget den praktiske Mand – og hvilken herligere Titel gives end: en praktisk Mand – kun leer af. Skal der nu være Sandhed i »Præsten« saa ligger hans Opgave der: at staae med sin personlige Existents og med Ordets Forkyndelse vidnende i Livet, vidnende at hiin Tale er Verdslighedens Ugudelighed, at just Xstd. er at blive Barndommens Indtryk tro Livet igjennem”.